

ЩОДО ЗАХОДІВ З ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ, ВИКЛИКАНИХ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19

А. В. Шевченко, к. е. н.,
 головний консультант відділу секторальної економіки
 центру економічних та соціальних досліджень Національного інституту
 стратегічних досліджень

У записці проаналізовано наслідки поширення пандемії коронавірусу для промисловості України; визначено ключові виклики та тенденції світової економіки, що впливають на розвиток промислового сектору; запропоновано заходи, спрямовані на подолання у промисловості кризових явищ, забезпечення стійкості ланцюгів постачань, стимулювання внутрішнього споживання промислової продукції вітчизняного виробництва, посилення позицій МСП промисловості на внутрішньому та зовнішніх ринках, розвитку промислової та цифрової інфраструктури.

Висновки та рекомендації

Кризові тенденції у промисловості України розвивалися задовго до початку пандемії COVID-19, і вже у 2019 р. промислове виробництво вперше за останні 4 роки скоротилося на 0,5 %. Спад економічної активності, пов'язаний з пандемією COVID-19, забезпечив суттєвий внесок у прискорення падіння промислового виробництва. Низхідні тренди зафіксовано в експортоорієнтованих виробництвах металургії та машинобудування, а також у галузях, де більшу частку доданої вартості забезпечують МСП.

Перша черга антикризових заходів у промисловості має бути спрямована на забезпечення стійкості ланцюгів постачань та достатнього рівня виробництва продукції, важливої для подолання пандемії, в умовах продовження адаптивного карантину. Зокрема, для цього необхідно:

Міністерству інфраструктури України:

- забезпечити безперебійне функціонування та пріоритетний доступ українських виробників до логістичної інфраструктури для перевезень робітників та промислових вантажів, а також сприятливу для вітчизняних промислових

підприємств політику ПАТ „Укрзалізниця” шляхом тимчасового мораторію на підвищення тарифів до стабілізації економічної ситуації.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

- розглянути доцільність застосування до кінця 2020 р. пільгових (нульових) ставок ввізного мита на окремі види сировинної продукції, що є важливими для активізації виробничої діяльності промислових підприємств. Детальний перелік такої продукції слід сформулювати після проведення діалогу з асоціаціями виробників;
- розробити програму безвідсоткового кредитування промислових підприємств на технічне переоснащення з метою налагодження виробництва необхідної для проведення протиепідемічних заходів фармацевтичної та санітарно-гігієнічної продукції, медичної техніки, діагностичного та лікувального обладнання.

Відновлення позитивної динаміки у промисловості у середньо- та довгостроковій перспективі вимагає заходів щодо стимулювання внутрішнього споживання промислової продукції вітчизняного виробництва, розвитку промислової та цифрової інфраструктури. Зокрема, до них належать такі:

Міністерству фінансів України, Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

- забезпечити фінансування існуючих державних інфраструктурних проектів та започаткування нових з використанням матеріалів вітчизняного виробництва. Зокрема, спрямувати інвестиції на облаштування майданчиків для перспективних з існуючих на сьогодні індустріальних парків, для чого слід попередньо здійснити ревізію таких майданчиків щодо їх придатності для використання.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

- розширити перелік вітчизняної техніки та обладнання, вартість придбання яких частково компенсується з державного бюджету, поширивши цей вид державної підтримки, крім сільськогосподарської техніки, на продукцію інших підгалузей машинобудування (виробництво промислового обладнання, спеціальної, комунальної техніки тощо);
- удосконалити інституційні та фінансові засади розвитку індустріальних парків в Україні, для чого слід ініціювати внесення змін до Закону України «Про індустріальні парки» щодо запровадження обов'язковості їх підтримки коштами державного та місцевих бюджетів та визначення процедур її отримання; забезпечити супровід інвестиційних проектів, а також державну кампанію щодо залучення інвесторів;
- ініціювати ревізію загальнонаціональної мережі оптово-збутових складів та логістичних мереж для забезпечення раціонального регіонального розподілу та зберігання промислової продукції, що може бути швидко розподілена та поставлена до всіх населених пунктів у випадку поширення епідемій або запровадження

карантинних заходів. За результатами ревізії прийняти рішення щодо необхідних заходів з розбудови оптово-логістичної інфраструктури у регіонах України;

- удосконалювати функціонування внутрішнього ринку сировинної продукції з метою її здешевлення та полегшення доступу до неї виробників. Зокрема, реформування вимагають ринки металобрухту, деревини, промислових відходів;
- стимулювати екомодернізацію та декарбонізацію промисловості шляхом ініціювання створення цільового державного фонду екологічної модернізації, куди надходитимуть кошти від сплати екологічного податку.

Міністерству розвитку громад та територій України:

- прискорити розроблення та впровадження регіональних стратегій смарт-спеціалізації для забезпечення збалансованого внеску регіонів у формування національних та інтеграцію до міжнародних ланцюгів доданої вартості з особливим сприянням формуванню циркулярних ресурсоефективних моделей виробництва.

Міністерству цифрової трансформації України:

- ініціювати розроблення нових електронних інструментів взаємодії органів державної влади, дозвільних та інших організацій з промисловими підприємствами, розширювати можливості дистанційного подання електронних документів з використанням цифрового підпису у межах виконання вимог чинного законодавства.

Посилення позицій МСП промисловості на внутрішньому ринку, сприяння формуванню конкурентоспроможних „мікромультинаціональних” компаній, здатних інтегруватися до глобальних виробничих ланцюгів. Для цього слід:

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, органам місцевої влади та місцевого самоврядування:

- сприяти розвитку кооперації МСП з великими підприємствами та іншими МСП завдяки стимулюванню аутсорсингу з боку великих промислових підприємств із залученням МСП для постачання проміжної продукції та послуг, а також формуванню кластерів МСП, у рамках яких державна підтримка буде спрямована на розбудову та спільне використання учасниками інноваційної та промислової інфраструктури, дозволяючи реалізовувати масштабніші проекти;
- впровадити ваучери для МСП переробної галузі на оплачувану державою консультаційну підтримку пов'язаних з їхньою продукцією послуг;
- забезпечити кредитне та податкове стимулювання створення міні-виробництв та міні-заводів у металургії, харчовій промисловості, деревообробленні тощо, що вимагають значно менших обсягів інвестицій та швидко реагують на зміни ринкової кон'юнктури. Надавати підтримку експортної діяльності таких підприємств, у т.ч. шляхом сприяння формуванню експортних кластерів.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерству розвитку громад та територій України, органам місцевої влади

та місцевого самоврядування:

- стимулювати залучення МСП до реалізації державних та регіональних економічних програм та стратегій шляхом закріплення у вимогах до проектів, що реалізуються у рамках цих програм, умов щодо участі визначеної частки МСП.

Обґрунтування

У 2019 р. криза у промисловості України набула ознак системності. На відміну від попередніх років, коли виробництво демонструвало невелике зростання, у 2019 р. відбулося його падіння на 0,5 %. Спад економічної активності після запровадження карантину забезпечив суттєвий внесок у прискорення падіння промислового виробництва, яке за підсумками січня-липня 2020 р. склало 7,7 % до відповідного періоду 2019 р. У добувній галузі відбулося падіння на 5,5 %, у переробній – на 9,2 %, у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 5,3 %.

Глибокого падіння зазнали машинобудування (– 22,1 %) та металургія (– 13,6 %). Визначальним чинником поглиблення кризових тенденцій у **машинобудуванні** стало скорочення внутрішнього та зовнішнього попиту на інвестиційну продукцію (промислове обладнання, транспортні засоби тощо) та на продукцію для кінцевих споживачів (легкові авто, побутова техніка тощо). У **металургії** скорочення виробництва викликане падінням світових цін на металопродукцію, зниженням попиту на неї внаслідок зупинення роботи прокатних, автомобільних заводів у ЄС тощо; протекціоністськими обмеженнями для експорту української металопродукції з боку країн ЄС, США, Євразійського економічного союзу, Індії, Пакистану, Єгипту, Канади тощо; загостренням логістичних проблем металургійних підприємств через часті зриви строків виконання їх замовлень на перевезення продукції з боку державних транспортних компаній.

Негативною динаміка виробництва була також у легкій промисловості (– 15,1 %), виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (– 8,4 %), деревообробленні (– 10,9 %), виробництві меблів, іншої продукції, ремонті і монтажі машин і устаткування (– 15,9 %), де більшу частку доданої вартості забезпечують МСП, що мають обмежені запаси обігових коштів.

Менш відчутними наслідки карантину стали для харчової та фармацевтичної галузей, продукція яких користувалася підвищеним попитом, що забезпечило у фармацевтиці зростання на 1,0 %, а у харчовій галузі – на 0,1 %. Високі темпи зростання у хімічній галузі (+ 8,6 %) пояснювалися відновленням роботи ПАТ „Одеський припортовий завод”, а також стабільною роботою хімічних підприємств в умовах здешевлення сировини (насамперед природного газу та нафти). Помісячну динаміку промислового виробництва представлено у додатку.

За оцінками експертів, для більшості секторів світової економіки вплив коронакризи буде гіршим за ефект кризи 2008 р.¹, отже, світова кон’юнктура

¹ Latest update of our corona economic impact series [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

залишатиметься несприятливою, а відновлення буде тривалішим. Тому промисловість України розвиватиметься в умовах наступних викликів:

- подальше зниження попиту на основні позиції українського промислового експорту через згортання європейськими партнерами інвестиційних програм, переорієнтацію на споживання продукції місцевих виробників внаслідок посилення протекціоністської політики, ужорсточення конкуренції на експортних ринках;
- зовнішній попит на харчову продукцію залишатиметься стійким та зростатиме. Проте нарощування присутності української харчової продукції на світових ринках унеможлиблюється недостатніми обсягами виробництва товарів глибокого перероблення. Тому навіть істотне збільшення експорту не забезпечить якісних змін його структури та необхідних темпів зростання валютних надходжень;
- посилюватиметься тренд на решоринг та локалізацію ланцюгів виробництва у межах національних економік для підвищення стійкості ланцюгів постачань та мінімізації залежності від зовнішніх партнерів. Крім зниження попиту на проміжну продукцію це загрожує істотним скороченням іноземних інвестицій у промисловість²;
- посилюватиметься цифрова складова конкурентоспроможності промислових підприємств. В умовах карантинних заходів та транспортних обмежень під час пандемії життєздатність виробництв виявилася прямо пропорційною рівню автоматизації та цифровізації виробничих та управлінських процесів. Перехід транзакцій у цифровий простір прискореними темпами продовжуватиметься й надалі;
- збільшення фінансової та інституційної підтримки виробникам з боку національних урядів. Активне використання урядами розвинених країн та тих, що швидко розвиваються, інструментів підтримки вітчизняного виробника – державних гарантій, податкових, кредитних, митних преференцій, експортної підтримки, субсидування тощо, – забезпечує значні переваги у подоланні коронакризи порівняно з країнами, які не мають можливості „залити економіку грошима”;
- екологічні стандарти стануть одним з ключових інструментів захисту розвинених країн від імпорту промислової продукції, створюючи значні бар’єри для українських експортерів. Так, запланований ЄС у стратегічному документі *The European Green Deal* перехід до вуглецево нейтральної економіки до 2050 р. передбачає впровадження мита на імпорт продукції, виробленої з високими

https://www.rolandberger.com/en/Point-of-View/Point-of-View-Details_65664.html

² За попередніми прогнозами ООН „коронакриза” спричинить скорочення прямих іноземних інвестицій у світі на 30-40 % Global FDI flows forecast slashed further [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.fdiintelligence.com/article/77186?utm_campaign=April%201st%20newsletter&utm_source=emailCampaign&utm_medium=email&utm_content=

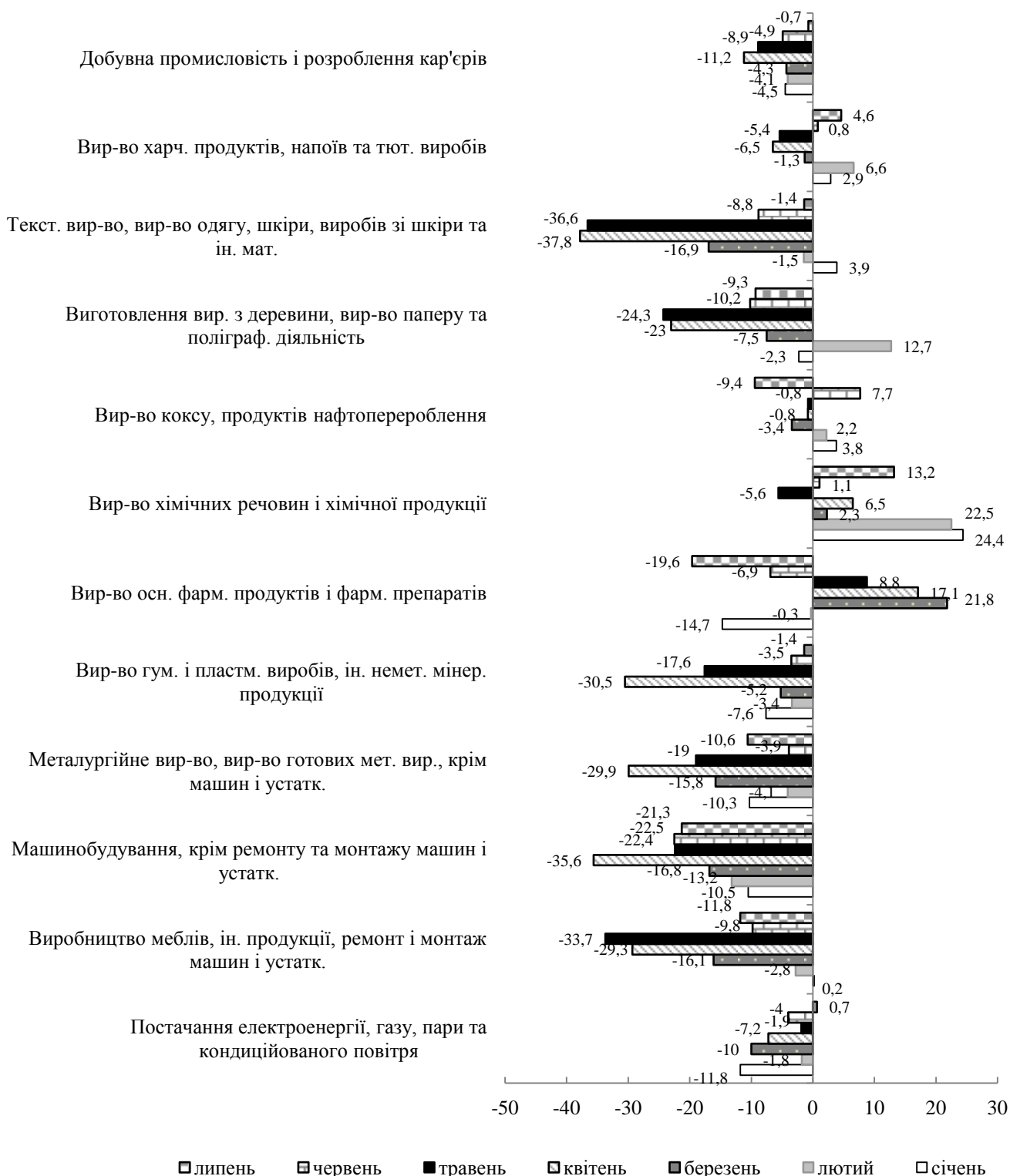
викидами вуглецю для захисту внутрішніх виробників та запобігання виведенню екологічно „брудних” виробництв за кордон.

Отже, необхідними є заходи державної політики, що дозволять:

- забезпечити випереджальний розвиток стратегічних виробництв, здатних прискорити вихід української промисловості з кризового стану, чому сприятиме новоутворене Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України;
- диверсифікувати експорт та стимулювати внутрішній попит на вітчизняну продукцію у зоні ризику щодо зниження зовнішнього попиту. Зміщення світових центрів промислового розвитку до країн Азії актуалізує врахування попиту та потреб цих ринків у зовнішньоекономічній діяльності українських експортерів;
- формувати в Україні національні економічні екосистеми на основі розвитку інвестиційної інфраструктури, регіональної спеціалізації та міжрегіонального співробітництва. Пріоритетами мають стати види діяльності, що забезпечуватимуть безпеку держави – харчова, хімічна, фармацевтична, машинобудівна галузі;
- збільшувати роль промислових МСП у формуванні доданої вартості в економіці;
- розбудовувати цифрову інфраструктуру взаємодії виробничого сектору з органами влади, бізнес-партнерами тощо, цифровізувати ланцюги постачань;
- реалізувати невикористаний потенціал застосування фінансових та регуляторних механізмів підтримки національних виробників;
- сприяти інвестиціям в екомодернізацію, ресурсоефективність та декарбонізацію промисловості, впровадження циркулярних моделей виробництва.

Додаток

Динаміка промислового виробництва в Україні у 2020 р., до відповідного місяця попереднього року

Складено за: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>